

Heiko Gauert: Op Plattdüütsch heet dat Moin –

Det plattyske sprogs historie kort fortalt

Plattysk tales i et meget stort område af Tyskland, nemlig i hele Nordtyskland. Og det er ikke ligefrem lille. Fra et sprogligt synspunkt når det ned til "Benrath-sproglinjen". Det er linjen mellem udtalerne "maken" og "machen", der bruges som eksempler, mellem nedertysk og mellemtyisk, ca. på en linje fra Düsseldorf(-Benrath) over Kassel og Berlin til Pommern. Noget sydligere forløber "Speyer-sproglinjen" eller "Mainlinjen", kendetegnet ved forskellen mellem "Appel" og "Apfel", der er valgt som eksempel.

Men før vi vender os til det plattyske sprogs historie, vil jeg med et glimt i øjet tydeliggøre dette sprogs overregionale og "internationale" betydning ved hjælp af to begreber. Det første står i mit foredrags titel "Op Plattdüütsch heet dat Moin". Der kommer jo nu talrige mennesker fra den sydlige del af vores republik og oplever for første gang den hilsen, som immervæk har opnået at komme i Duden, på deres egen "krop": Moin! Og så undrer de sig som regel over, hvorfor nordtyskeren ikke som ethvert retskaffent menneske kun hilser med "God morgen" om morgenen, men også om eftermiddagen, om aftenen og måske oven i købet om natten. Sagen er, at "Moin!", der er udbredt i hele Nordtyskland, Nederlandene og i det sydlige Danmark, slet ikke har noget at gøre med morgenen. Det stammer derimod fra det gamle ord "moi" for "god, smuk, behagelig". Anvendt i hilseformler er det derfor velegnet for enhver tid på dagen og om natten: "Ik wünsch di en moien Morgen, en moien Middag, en moien Avend, en moie Nacht!". Den sympatiske hilsen er altså ikke noget bevis for en simpel måde at tale på, men kun den korte formel for en høflig hilsen: "Moien" eller talt hurtigt: "Moin" og på højtysk: "Guten" ("God").

Endnu mere forbavsende er måske den sproglige karriere for ordet for vores verdens førende valuta, "Dollaren". En etymologisk ordbog oplyser os om dette ords herkomst: Det kommer af det plattyske "Daler", det højtyske "Taler". Og når man tænker på, hvilken mægtig rolle dollaren spiller i verden, må man da tage hatten af for det plattyske sprogs magt!

Hvis vi vil tilbage til det plattyske sprogs rødder, så må vi gå 1.600 år tilbage i den tyske historie. Det var folkevandringens tid, årtierne omkring år 400 e. Kr. Udløst blev den bl.a. af de mongolske hunners overfald på Europa. På denne tid fandtes der hverken et Tyskland eller et folk af tyskere, for slet ikke at tale om et tysk sprog. Der fandtes kun et stort tal af germanske stammer, der hver brugte deres eget stammesprog: bajuvarerne, langobarderne og goterne, frankerne og vandalerne, chatterne (Hessen) og alemannerne. Disse sprog lignede ganske vist hinanden, men var dog så forskellige, at folkene kun vanskeligt kunne gøre sig forståelige indbyrdes, hvis overhovedet.

En af disse germanske folkestammer talte dengang en form, der gik forud for plattysk. Mange mennesker mener, at det måske har været friserne, der jo set fra det sydlige område gerne identificeres som beboere af hele det nordlige område. Men deres oprindelse ligger et helt andet sted. De kommer fra området omkring Rhinens munding, har bredt sig derfra mod øst og nord og taler deres eget sprog hhv. deres dialekter lige til i dag.

Men vi søger det germanske folk, der allerede på folkevandringens tid talte en form, der gik forud for plattysk. Og det kommer man ikke i tanke om sådan uden videre. For det var lige netop en stamme, hvor man ikke ubetinget ville tænke på det gamle sprog i nord, når man hører dens navn. Det var sakserne. Hvad hører vi, når vi tænker på deres sprog. Sandsynligvis snarere sådan noget:

Eener alleene
Is nich scheene.
Eene alleene
Is ooch nich scheene.
Aber eener und eene
Und denn alleene,
des is scheene!

(En (mand) alene
Er ikke rart.
En (kvinde) alene
Er heller ikke rart.
Men en (mand) og en (kvinde)
Og så alene,
Det er rart!)

Vi kommer altså automatisk til at tænke på ”Leibsch” (Leipzig) og ”Dräsdn” (Dresden) og ”Geenisch” (König, konge) og ”Gaiser” (Kaiser, kejser), når vi tænker på saksere. Men hvis vi går endnu fire århundreder tilbage, til omkring år nul altså, sad denne germanske stamme oprindeligt i det sydvestlige Holsten, altså måske i de nutidige amter Dithmarschen, Steinburg, Pinneberg og Stormarn. Der anbragte i det mindste Ptolemæus fra Alexandria ”saxones” omkring år 150 e. Kr. I de følgende århundreder bredte de sig ud via Elben, først til Elben-Weser-trekanten, altså til Nieder-Sachsen. Ca. indtil år 900 e. Kr. havde sakserne og deres oldsaksiske sprog spredt sig fra Ejderen i nord til en linje ca. mellem egnen nord for Köln, syd for Göttingen til Halle/Merseburg. Den vestlige grænse lå ca. mellem de i dag nederlandske byer Groningen og Zwolle, så langs med Rhinen via Essen og Wuppertal til Olpe i syd, og den østlige skillelinje til de slaviske sprog dannede Elben undtagen ca. en linje mellem Lüneburg og Kiel. Saksernes stamme på sin side forenede regionale delstammer, nordalbingierne i det nutidige Schleswig-Holstein, angrivarierne i centrum af Niedersachsen, Vestfalerne der, hvor de også lokaliseres endnu i dag, og østfalerne i det østlige Niedersachsen og vestlige Sachsen-Anhalt. Deres sydlige grænse danner endnu i dag ”Benrath-sproglinjen” (s.o.).

At vi i dag betegner et helt andet område som ”Sachsen”, har udelukkende magtpolitiske grunde. I 1423 e. Kr. var de sidste arvinger til det saksiske kurfyrstendømme uddøde, og nu blev markgreverne af Meißen, Wettinerne, forlenet med den saksiske kurfyrsteværdighed af den tyske konge. Området, hvor de herskede, lå allerede dengang i den del af Tyskland, som vi i dag stadig betegner som Sachsen. Året 1423 må altså ses som et gevaldigt brud. Hertugdømmet i nord og dets folks historie har intet at gøre med historien i det kurfyrstendømme, der ligger i sydøst. Dettets befolkning går ikke tilbage til de gamle saksere i nord og taler tilsvarende heller ikke det nordlige områdes sprog. De nutidige sakseres dialekt er snarere beslægtet med thüringsk, der danner en fælles dialektgruppe med øvresaksisk. Historisk rigtigere ville det være her at tale om øvre-thüringsk og nedre-thüringsk, analogt til det slaviske nedre- og øvre-sorbisk, der ligger der ved siden af.

At plattysk går tilbage til sakserne, lader sig også begrunde virkningsfuldt på en anden måde. Endnu før den egentlige folkevandring havde dele af sakserne fra Holsten og de anglere, der boede nord for det (sådan hedder landskabet mellem Schleswig, Kappel og Flensburg stadig Angeln) sluttet sig sammen i et nyt stammeforbund syd for Elben, angelsakserne. De var først lidt

efter lidt og så i midten af 5. århundrede i større omfang trængt frem til den britiske ø, hvor store dele lige var blevet opgivet af romerne. England kalder vi landet i dag – Angelland. Der findes der områder, hvis navne stammer fra denne tid: East-Anglia = Øst-Angeln, Sussex = Syd-Sachsen, Essex = Øst-Sachsen. Der fandtes også engang et kongerige Wessex = Vest-Sachsen, og området omkring London hedder Middlesex = Mellem-Sachsen.

Da angelsakserne faldt ind i det nuværende England, tog de naturligvis ikke kun hele familien med, mand og mus, men også deres sprog. Lad os sammenligne de to sprog. Hvis jeg går på markedet, køber jeg der ”en Pund Kantüffeln” og englænderen ”one pound”. Plattyskeren siger om tallet 2 ”twee” og englænderen ”two”, hvad der ligner hinanden meget i skrivemåden. Jeg har i mit bryst et ”Hart” og mennesket fra øen et ”heart”. Hvis vi synes, at maden er for fersk, tager vi noget ”Solt” til, og englænderen tager ”salt”, skrevet anderledes, men talt næsten sådan. Hvis jeg går ud, går jeg ”na de Döör” og englænderen ”to the door”. ”Klock acht” er det allerede mørkt om vinteren eller ”eight o’clock”. ”Heel” betyder ”hel” og på engelsk ”whole”. I salen sidder ”männich” hhv. ”many” mennesker. Og hvis en plattysker vil lade andre forstå, at han ikke synes om dem, så siger han måske: ”Ju sünd sellig!” og englænderen: ”You are silly!” Englænderen springer i en ”pool”, plattyskeren vaskede tidligere sit vasketøj i en ”Pohl”, nogen skal måske ”helpen” hhv. ”help”, opsyn holdes af ”de Baas” hhv. ”the boss”. Den ene lighed efter den anden, endog tit i sætningsbygningen eller ved andre grammatiske former (me/mi for mir og mich, brugen af do/doon osv.)! Og det er heller ikke noget under, når det kommer til stykket, engelsk har jo de samme rødder som plattysk.

I hvert tilfælde befinder plattysk sig i et godt og stort selskab. Hvis vi sammenligner de nordeuropæiske sprog, fastslår vi talrige overensstemmelser, der ikke findes med højtysk. Den snadde, som også mangan plattysker gerne ryger, kalder han ”Piep”, nederlænderen ”pijp”, englænderen ”pipe”, danskeren ”pibe” og nordmanden ”pipe”. De fem europæere er relativt enige. Men hvad siger højtyskeren om den? ”Pfeife”, et omfangsrigt ord i sammenligning med nordeuropæernes blødere former inklusive de gamle saksere med deres plattysk. De har i munden en ”Tung”, nederlænderen en ”tong”, ligesådan englænderen en ”tongue”, danskeren og nordmanden begge en ”tunge”. Men nu kommer højtyskeren. Han finder i sin mund en ”Zunge”, som han også har behov for til den skarpe udtale af dette ord. Det hænger sammen med den anden, den højtyske lydfor skydning, hvorved lyde som ”p” forandrede sig til ”pf” eller ”f” i den tidlige middelalder, ”t” til ”z” osv. Hverken nogen af de nordeuropæiske sprog eller plattysk har deltaget i denne lydfor skydning, men alle de tyske dialekter har været med i den. Det er en af de vigtige grunde til, at nedertysk ikke er en dialekt, men et sprog.

Indtil udgangen af middelalderen var plattysk (saksisk) under alle omstændigheder det eneste sprog, der blev talt i hele det nordlige Tyskland (grænser se ovenfor). Dokumenterne var affattet på plat, mange bøger, kristne og – for så vidt de da fandtes – skønlitterære, forvaltningstekster ligeså, og på mange skoler taltes plattysk. Mennesker, der kom op fra det sydlige Tyskland, talte ”en frömde Tung”, noget, som folk i nord ikke uden videre forstod. Dermed var plattysk det første tyske fællessprog overhovedet. Den mægtigste mand i Hansaforbundet og dermed til tider i hele Nordeuropa, borgmesteren i Lübeck, talte udelukkende plattysk. Alle sine politiske taler, der også blev fulgt opmærksomt i Danmark, Sverige, Norge, England og Rusland, holdt han på plat. Og overalt, hvor købmændene i ”Niederdüdesche Hanse” var undervejs, talte de plat. I Bergen i Norge for eksempel, i Brugge i nutidens Belgien, i det russiske Novgorod, i London, Amsterdam og på den svenske ø Gotland. Og det er også grunden til, at mindst en tredjedel af de tre skandinaviske sprog dansk, norsk og svensk går tilbage til det plattyske ordforråd og den plattyske

grammatik. Mange sprogvidenskabsfolk siger, i svensk udgør den nedertyske andel endog tilnærmelsesvis halvdelen. Plattysk var dengang som ”nordeuropæisk omgangssprog” virkelig en slags verdenssprog. En hansekøbmand, der ikke beherskede dette sprog, har dengang nok kun kunnet gøre forretninger under store vanskeligheder.

Hvem eller hvilke omstændigheder er så egentlig skyld i, at plattysk ikke er noget verdenssprog i dag? Martin Luther, sådan lyder det gængse svar. Men reformatoren er ikke skyld i denne udvikling. Til sin bibeloversættelse tog han et sprog for 500 år siden, der begyndte at sætte sig igennem i det mindste i brede kredse i de tyske lande. Meißen-kancellitysk eller kancellisaksisk, der hvilede på de mellem- og øvretyske dialekter. Det var på den tid allerede i brug som et sprog for de høje herskaber eller som en slags embedssprog, der blev forstået af mennesker fra de forskellige tyske regioner. Af det opstod så til sidst det højtysk, som vi taler i dag. Og vel også, fordi Luthers lære satte sig igennem endnu stærkere i nord end i de andre tyske områder og på grund af hansens nedgang i slutningen af middelalderen, fortrængtes nedertysk tiltagende af Bibelens nye fællessprog. Sådan skete det, at næppe nogen talte om ”saksisk” mod slutningen af det 16. århundrede, men at en anden betegnelse satte sig igennem: plattysk. Et navn, der kan misforstås og indtil i dag også ofte bliver misforstået: plattysk til folk på det platte (flade) land med det platte kranium. Under denne fordom har sproget måttet lide lige siden, og først i vores tid begynder det at ændre sig. For unge mennesker af i dag er ringeagten for plattysk fremmed. Tværtimod: De interesserer sig ofte meget for deres forfædres gamle sprog. Egentlig stammede betegnelsen plattysk oprindeligt fra nederlænderne. De karakteriserede med den deres tyske naboers sprog bag grænsen som ”plates Düütsch”. Der menes det klare, ærlige og åbne, netop det ”plate” sprog, der taltes der. Senest fra denne tid blev plattysk nu ikke mere talt af mennesker, der satte pris på sig selv, men kun af det simple folk. Det blev også knap nok skrevet, slet ikke mere i officiel brug. Højtysk fortrængte plattysk til anden række i hele Nordtyskland.

I dag befinder vi os desværre i den svære situation, at plattysk ikke mere er noget officielt sprog eller oven i købet sådan noget som et del-verdenssprog. Nu findes der desuden kun talrige plattyske dialekter. For at det på dette sted bliver klart endnu engang: Plattysk er ikke nogen dialekt, sådan som hessisk, bajersk, thüringsk eller berlinsk. Plattysk er et sprog for sig selv, sådan som engelsk, nederlandsk, fransk eller som svensk og dansk. For at være nøjagtig: intet mindretalssprog som frisisk, sorbisk eller dansk i Schleswig-Holstein, men et regionalsprog, der i en stor del af Tyskland bruges parallelt til højtysk.

Som regionalsprog blev plattysk i 1999 optaget i den Europæiske Charta over Regional- og Mindretalssprog, helt udtrykkeligt som ”europæisk kultursprog”.

Og det er en helt væsentlig del af den tyske kultur, der oven i købet sørger for varme og samhørighed. Det betonedes bl.a. også Kurt Tucholsky i sin herlige kærlighedshistorie ”Gripsholm Slot”: ”... hvad det er: nedertysk. Det er hin vej, som det tyske sprog desværre ikke er gået, hvor meget mere kraftfuldt er alt der, hvor meget mere billedligt, enklere, klarere – og de smukkeste kærlighedsdigte, som tyskeren har, står på disse blade.”

Oversættelse: © Ulla Weinreich og Modersmål-Selskabet

Marianne Ehlers: Plattysk i Slesvig-Holsten

Mine damer og herrer,

Efter at De nu har hørt en masse om vores dejlige plattyske sprogs historie fortalt af Heiko Gauert, vil jeg gerne præsentere den nutidige situation for Dem. Hvilke organisationer og myndigheder har vi, hvem tager sig af sprogene i delstaten? Schleswig-Holstein er en sprogenes delstat. Ved siden af standardsproget højtysk findes der hos os et stort antal af nedertysktalende, det er platsnakkerne, men også dem, der forstår plat. Mange mennesker behersker kun passivt regionalsproget nedertysk, har altså en god forståelse af det, men kan ikke tale det.

Endvidere har vi en række af frisiske varieteter på fastlandet og på øerne, men også dansk og synnejysk findes der i delstaten – for slet ikke at tale om romanes, sintiernes og romaernes sprog. Regionalsproget nedertysk og mindretalssprogene er allesammen beskyttet af Den Europæiske Charta for Regional- eller Mindretalssprogene, som delstaten Schleswig-Holstein har præget i vidt omfang. Med denne charta i ryggen har den nedertysktalende gruppe så også mulighed for at fremlægge sine ideer og krav over for delstatsregeringen.

Vi har et netværk for det plattyske sprog, som jeg gerne vil præsentere på dette sted. Der findes strukturer, der er vokset frem gennem lang tid, og der er meget nyt. Vigtigt er, at vores smukke sprog tages med, at det ud over dagen i dag klarer vejen ind i fremtiden uden at bortkaste det gode fra tidligere. At holde sproget levende, hvordan fungerer det, hvad kan man gøre? Der findes for det første Schleswig-Holsteins Hjemstavnsforbund (Schleswig-Holsteinischer Heimatbund), en paraplyorganisation med et mangfoldigt spektrum af opgaver, hvor bevarelsen og plejen af det plattyske sprog spiller en meget vigtig rolle: undervisning for unge og gamle, muligheder for videreuddannelse, betjening af medlemsforbundene, oversættelsestjeneste, den delstatsdækkende læsekonkurrence, ”Skoleelever læser plat” (”Schölers leest Platt”), der gælder som succesmodel, og hvor mange tusinde elever i hver runde har kontakt med sproget. Moderne og børnevenlige tekster motiverer de unge læsere og vækker interesse for sproget.

To centre for nedertysk er endvidere vigtige dialogpartnere, der arbejder for sproget – de finansieres med delstatsmidler. Centret for området Schleswig befinder sig i Leck, det for området Holstein i Mölln, begge er ligeledes dialogpartnere for sproget og tager sig af plat i skole og børnehave. For alle sprogene inden for skoleområdet, især for videreuddannelsen af lærere, er den kompetente myndighed koordinatoradministrationen ved Institut for Kvalitetssikring på Skoler i Schleswig-Holstein (Institut für Qualitätssicherung an Schulen in Schleswig-Holstein, IQSH).

I 2016 gennemførtes den sidste store meningsmåling om brugen af det nedertyske sprog i hele Nordtyskland. Meningsmålingen før den, i 2007, gav et desillusionerende resultat: antallet af nedertysktalende var gået 50 % tilbage i de foregående 20 år. Det gode budskab i 2016 lød: tilbagegangen kunne stoppes. Netop i Schleswig-Holstein, den nordligste delstat, er antallet af dem, der taler og forstår plattysk, steget igen. De sidste års aktiviteter har altså kunnet betale sig, selv om man ikke bør hvile på laurbærrerne. De, der taler sproget, bliver ældre – desto vigtigere bliver et målrettet arbejde med børnene og de unge.

Arbejdet i de officielle organer spiller en vigtig rolle – sproget varetages af: Rådet for Nedertysk ved Schleswig-Holsteins Parlament (Beirat für Niederdeutsch beim Schleswig-Holsteinischen Landtag) med forskellige arbejdsgrupper og med præsidenten for delstatsparlamentet som formand, endvidere Udvalget for Nedertysk og Frisisk ved Schleswig-Holsteins Hjemstavnsforbund (Ausschuss für Niederdeutsch und Friesisch beim Schleswig-Holsteinischen Heimatbund). Dette arbejder for Plattysk Råd for Schleswig-Holstein (Plattdeutscher Rat für Schleswig-Holstein), de nedertysktalendes officielle repræsentation i delstaten siden år 2000. To

delegerede fra Schleswig-Holstein tilhører det overregionale organ Forbundsrådet for Nedertysk (Bundesrat für Niederdeutsch, BfN), det er aktuelt Heiko Gauert og Marianne Ehlers, altså Deres foredragsholdere på denne dag her hos Dem.

I otte af vores seksten delstater i Tyskland bruges det plattyske sprog: Brandenburg, Bremen, Hamburg, Mecklenburg-Vorpommern, Niedersachsen, Nordrhein-Westfalen, Sachsen-Anhalt og Schleswig-Holstein. Også Plautdietscherne, det er mennonitterne, der udvandrede i tidligere århundreder til Rusland og derfra til Mexico eller Sydamerika og altid har taget deres gamle sprog med, er repræsenterede i Forbundsrådet for Nedertysk (Bundesrat für Niederdeutsch).

Forbundsrådet for Nedertysk (Bundesrat für Niederdeutsch) tager sig af sprogpolitikken – og her er der noget graverende, der har ændret sig i den sidste tid. Mindretallene i Tyskland, altså danskerne, friserne, sintierne og romaerne og sorberne har haft deres eget sekretariat i Berlin i mange år. For nu to år siden blev der efter vedtagelse i Den Tyske Forbundsdag også indrettet et selvstændigt sekretariat for gruppen af nedertysktalende midt i kernesprogområdet, i Hamburg.

Tilbage til Schleswig-Holstein: I fem år har delstaten stillet lærertimer til rådighed til at undervise børn, der vokser op på modelskoler, i det plattyske sprog fra første klasse. Nu undervises der i plattysk, som om det var moderne undervisning i fremmedsprog, på 32 grundskoler (1.-4. klasse) og 9 videregående skoler (5.-9. klasse). Langt over 2000 elever lærer nu vores gamle hjemstavnsprog i undervisningen – og det fungerer! Om nogle år kan man eventuelt være kommet så langt, at de første elever har plattysk som fag til studentereksamen.

Der findes nu to skolebøger: ”Paul og Emma snakker plattysk” (”Paul un Emma snackt plattdüütsch”) til 1. og 2. klasse og ”Paul og Emma og deres venner” (”Paul un Emma un ehr Frünnen”) til 3. og 4. klasse. I disse bøger gengives nutidige børns verden. Paul og Emma bor i en lille by, i et rent fiktivt plattysk miljø, alt er arrangeret i situationer fra børns hverdag i dag. Den rent plattyske verden, som jo ikke findes på den måde, viser sig som et godt fungerende udgangspunkt for at lære sproget.

Selvom enhver studerende, der læser til tysklærer, skal deltage i et nedertyskmodul i løbet af studiet, er det ikke nok på langt sigt. Hvis sproget skal fastholdes, må der etableres koncepter om at lære sproget – så må det, som delstaten Schleswig-Holstein har underskrevet i sprogchartaen, omsættes i praksis. Til det har vi brug for alle vores politiske organer.

I den politiske verden er der sket noget i de sidste år: ”Hadlingsplanen sprogpolitik”, som delstaten har sat i gang i samarbejde med gruppen af nedertysktalende, og som kontinuerligt skal skrives videre i de næste år, forudser, at der skal findes en gennemgående uddannelse fra børnehaveklasserne til studentereksamen – og endvidere en ledsagelse på sproget på alle livets stadier. Lad os endnu engang gå et stykke tilbage i børnenes liv. Så er vi straks ved emnet børnehaven, ”Kinnergoorn”, på højtysk siger vi jo ”Kindertagesstätte”. Alligevel finder jeg billedet af en have, som barnet kan vokse op i, meget smukkere. I mange børnehaver i vores delstat er der koncepter og ideer for plattysk. Og der er forskellige muligheder: for det første immersionsmetoden, det at dykke ned i et sprogbad. På kysten siger vi gerne: vi vasker sproget ind i ørerne på børnene. De små hører plat hele dagen – og sådan får de det plattyske sprog med på vejen, sådan helt automatisk. I andre børnehaver er der hver dag en lille enhed på plat, og undertiden kommer der også en frivillig en gang om ugen. Og i mange huse hører man hver morgen den dejlige sang:

Moin, moin, leve Lüüd,
wi snackt Plattdüütsch hüüt.
Wi wöllt dat prober'n,
denn Platt möögt wi geern.

(God morgen, god morgen, kære mennesker,
vi snakker plattysk i dag.
Vi vil prøve det,
for plat kan vi godt lide.)

Eller også den dejlige sang om ”Mester Jakob”, der på plat bliver til ”Lütt Jan Hinnerk” (”Lille Jan Hinnerk”). Leg udenfor, tandbørstning, fejring af fødselsdag – alt det fungerer på plat, uden at et barn har vanskeligheder med det, og uden at det bliver for meget for det.

Der er muligheder for videreuddannelse – og mange unge mennesker, der arbejder i børnehaver, interesserer sig for sproget og lærer det sammen med børnene. Vi ved nu, at vi kan bruge det plattyske sprog på en vidunderlig måde i den tidlige sprogundervisning. Når de små kommer i kontakt med et andet sprog helt tidligt i livet, så har de noget godt ud af det. De må anstrenge deres hoved lidt mere, skifte frem og tilbage – og det gør dem ”plietsch” (kloge).

De små børns sprogvindue er i alderen mellem 3 og 8 år så vidt åbent, at de uden videre kan få et andet sprog med på vejen. Denne chance bør man ikke spilde. Heller ikke små børn fra andre lande har problemer med det. Også et barn med sorte lokker og brun hud kan sige: ”Ik heet Sami – un wo heetst du?” (Jeg hedder Sami – og hvad hedder du?).

Hertil kommer, at det at lære det næste sprog og endda sproget efter det er meget enklere. Engelsk for eksempel er jo egentlig ikke anderledes end det moderne plat, det har vi allerede hørt. Og derfor har alle mennesker, der kan plattysk, en stor fordel.

I Schleswig-Holstein er der en stor interesse for sprogkurser – og det på tværs af generationerne. Der er forskellige muligheder, fx sprogkurser på aftenskolerne.

En vigtig rolle spiller de mange nedertyske scener i vores delstat. Også der gøres der meget for sproget. Unge teaterfolk lærer plattysk til scenen - og det er da vidunderligt. Scenerne er derfor en meget vigtig byggeklods for sprogets eksistens. Unge mennesker på scenen er et godt signal – og de trækker andre unge mennesker i teatret som tilskuere.

I 2014 blev det nedertyske teater optaget på Listen over Immateriel Verdenskulturarv. Det er en vigtig milepæl, der gør sproget stærkt.

Hvad der ellers findes? Musik i forskellige former, grupper som Godewind, Hamburger Tüdelband, unge og ældre sangskrivere, der med guitar og stemme bringer plat ud blandt folk.

Der findes forsat højtlesning, men også moderne former som ”poetry slam” på plat. Hvad er det nu? Ganske enkelt, det plattyske sprog tales hurtigt og rytmisk – og det som konkurrence. Publikum udgør juryen.

Vi har altså meget moderne, det kan man virkelig glæde sig over. Men hvad sker der med det såkaldte ”olen Kraam” (gamle kram)? Med Klaus Groth og Johann Hinrich Fehrs, og hvad de alle sammen hedder? Også disse er stadigvæk med, og gerne hører vi de dejlige gamle digte som ”Mien Jehann” (”Min Jehann”).

Plattysk i kirken er også en vigtig støtte for sproget. Mange mennesker kommer gerne i kirke, når der prædikes på plat. De føler sig accepterede, kan så godt lide at høre klangen, og det går nok an, at Guds ord med plattysk tunge er en lille smule tættere på menneskene. Mange mennesker er glade, når de kan blive gift på plat, og det varme plattyske sprogs trøst med alle dets smukke billeder kan de mennesker føle, der er med på den sidste tur til kirkegården.

Hvad skriver Johann Hinrich Fehrs i det vidunderlige digt ”Harvst” (”Efterår”):

To't Leven höört de Dood,
so will 't de leve Gott.
Wi sünd as Bläder op en Boom,
dat Leven is en Sommerdroom,
vull Radels bet to Enn,
vull Radels bet to Enn.

(Til livet hører døden,
sådan vil den kære Gud det.
Vi er som blade på et træ,
livet er en sommerdrøm,
fuldt af gåder til det sidste,
fuldt af gåder til det sidste).

Det plattyske sprog kan altså blive ved vores side gennem hele livet. Når vi bliver gamle, er det ikke altid, at alt går videre på den måde, som vi mennesker er vant til det. Sygdomme indfinder sig, man får svært ved at gå, det at tænke fungerer undertiden ikke mere sådan som tidligere. Hvor godt er det så, når menneskene omkring os kan tale det sprog, vi er fortrolige med. Så har vi det allerede meget bedre.

De mennesker, der nu i disse år er afhængige af pleje i Schleswig-Holstein, tilhører stadig en generation, der er vokset op på rent plattysk og også har talt deres modersmål hele livet. Naturligvis kan de også alle sammen tale og forstå højtysk – men når emnet ”pleje” kommer imod dem, så er det plattyske sprog en døråbner. Straks er der tillid, angst reduceres, når plejepersonalet kan hilse og tiltale dem på plat. Det behøver ikke at være perfekt, et par ord er nok:

”Moin, hebbt Se goot slapen?” (”God morgen, har De sovet godt?”) eller også ”Na, is dat nich so dull vundaag?” (”Nå, går det ikke så godt i dag?”).

”Platt in de Pleeg” (”Plat i plejen”) har derfor været et stort emne i nogle år – og ganske særligt vigtig er her hjælpen for demenssyge.

Mennesker, der bliver demente, går for det meste langt tilbage, ind i en anden verden. Det er barndommen, det første sprogs tid, og det var plattysk. Mange af dem glemmer deres andetsprog, det højtyske. Hvor vidunderligt er det så, når plejepersonalet kan tiltale dem på deres eget sprog. Varmen og følelsen af hjem og fortrolighed indfinder sig. Så lukkes da en cirkel med barndommens sprog, der til sidst også bliver det sidste livsafsnits sprog. ”Wöör för de Seel” (”Ord for sjælen”) åbner døre.

”Spraak is Heimat” – ”Sprog er hjemstavn”, det må ikke glemmes. Og derfor vil vi i vores hjemstavn Schleswig-Holstein arbejde i lang tid endnu for, at vi fra det første til det sidste stykke af livet kan få vores plattyske sprog med på vejen.

Hjertelig tak for Deres opmærksomhed – jeg slutter med mine egne ord om hjemstavn og sprog:

Heimat – wat is dat: tohuus un annerswo
dor wo mien Lüüd bi mi sünd
dor wo mien Spraak op de Tung is
in uns Land un in uns binnen
Hoofast un Stahbi – dat is Heimat

(“Hjemstavn – hvad er det: hjemme og andetsteds
der hvor mine mennesker er hos mig,
der hvor mit sprog er på tungen
i vores land og inden i os
Hold og bistand – det er hjemstavn”)

Oversættelse: © Ulla Weinreich og Modersmål-Selskabet
